

PRAWO ZOBOWIĄZAŃ – CHIŃSKI PUNKT WIDZENIA

1. Wstęp – 2. Prawo Kontraktów (Umów) Handlowych – 3. Ogólne zasady prawa handlowego – 4. Wnioski.

1. Prawo, w naszym rozumieniu tego terminu, odgrywało mało znaczącą rolę w historii Chin¹. Tradycyjnym Chinom brakowało koncepcji separacji prawa cywilnego i karnego. Klasyczne statuty prawne koncentrowały się głównie na sprawach administracyjnych i kryminalnych. Zagadnienia prawa cywilnego, nazywane w kodeksie Qing „mniejszymi sprawami”, miały być regulowane przez społeczeństwo mechanizmami pozaprawnymi, np. za pomocą mediacji w kręgu rodziny i wspólnoty². Reforma chińskiego systemu prawnego rozpoczęła się w końcowym okresie panowania dynastii Qing. Przygotowano wtedy projekt kodeksu cywilnego wzorowany na niemieckim BGB z 1896 r. (*Bürgerliches Gesetzbuch*)³. Prace nad trzema pierwszymi księgami projektu k.c. Qing, dotyczącymi zasad ogólnych, zobowiązań oraz prawa do rzeczy, zostały ukończone w 1911 r., tuż przed upadkiem dynastii Qing. Z tego też powodu wspomniany k.c. nie wszedł w życie⁴.

Republika Chińska, zamiast oprzeć się na przygotowanym projekcie k.c., utrzymała w mocy do 1930 r. te przepisy dotyczące prawa cywilnego, które znajdowały się w obowiązującym od czasów dynastii Qing k.k. W 1930 r. powrócono do starego projektu z 1911 r., promulgując nowy, republikański k.c. Kodeks ten odznaczał się ideologicznym oderwaniem od chińskiej tradycji, zastąpieniem rodziny, jako podstawowego podmiotu życia społecznego, przez jednostkę. Miał on służyć „kapitalistycznej ekonomii zorganizowanej wokół [podmiotów] zawierających umowy”⁵. Niemniej jednak republikański

¹ W. Jones, *Studying the Chi'ing Code, The Ta Chi'ing Lu Li*, „American Journal of Comparative Law”, vol. 22: 1974, s. 330.

² P.C. Huang, *Code, Custom, and Legal Practice in China*, Stanford 2001, s. 26.

³ *Ibidem*, s. 2.

⁴ *Ibidem*, s. 16.

⁵ *Ibidem*, s. 8.

k.c. nie został w pełni przyjęty i zastosowany z uwagi na ogromny obszar Chin, chaotyczną sytuację polityczną oraz krótkie rządy nacjonalistów⁶.

Po objęciu rządów przez Chińską Partię Komunistyczną w 1949 r. Chiny porzuciły republikański system prawny, w którego miejsce w latach 50. XX w. przyjęto pewne instytucje prawa socjalistycznego. Prawo stało się narzędziem służącym partii do kontroli społeczeństwa w okresie leninowsko-maoistowskiego totalitaryzmu. Podstawowym sposobem regulacji spraw z zakresu prawa cywilnego była ówczesnie upolityczniona mediacja⁷. Podsumowując, Chiny za rządów Mao Zedonga były krajem bez prawa.

Sytuacja zaczęła ulegać zmianie, począwszy od 1979 r., kiedy to Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych oraz jego Stały Komitet rozpoczęły wydawanie licznych aktów prawnych. Rada Państwa Chińskiej Republiki Ludowej (dalej: ChRL) dokonała ponadto promulgacji setek nowych regulacji administracyjnych⁸. W sferze prawa cywilnego w 1986 r. promulgowano Zasady Ogólne Prawa Cywilnego (dalej: ZOPC). Jako kontynuacja projektu Qing oraz kodeksu republikańskiego, Zasady Ogólne zostały sformułowane na podstawie europejskiego (kontynentalnego) modelu prawa cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem BGB. Należy zaznaczyć, że wspomniany akt prawny zawiera jedynie postanowienia ogólne, nie odnosi się natomiast do poszczególnych praw rzeczowych ani typów kontraktów. Celem uregulowania tych kwestii w latach 80. XX w. promulgowano liczne akty prawne, z których najważniejsze to Prawo Kontraktów Handlowych z 1981 r. oraz Prawo Zagranicznych Kontraktów Handlowych z 1985 r. Zwieńczeniem kodyfikowania tej gałęzi prawa cywilnego było uchwalenie 15 marca 1999 r. Prawa Zobowiązań, składającego się z trzech części – przepisów ogólnych, szczególnych oraz uzupełniających. Z dniem jego wejścia w życie utraciły moc obowiązującą wcześniejsze ustawy – Prawo Kontraktów Handlowych oraz Prawo Zagranicznych Kontraktów Handlowych. Niniejszy artykuł prezentuje chińskie prawo zobowiązań przez pryzmat dwóch aktów prawnych – Prawa Kontraktów Handlowych oraz Zasad Ogólnych Prawa Cywilnego. Posłużenie się tymi przykładami jest podyktowane chęcią ukazania, jak w nieodległej przeszłości kształtował się i zmieniał stosunek prawodawcy do prawa zobowiązań w Chińskiej Republice Ludowej.

2. Przepisy zawarte w Prawie Kontraktów Handlowych (dalej: PKH) są w zdecydowanej części bezwzględnie obowiązujące, zaś strony mogą regulować zobowiązania mocą postanowień umownych tylko w tych przypadkach, które są wyraźnie przewidziane w przepisach⁹. Ważna jest przy tym konstatacja, że ten akt miał zastosowanie jedynie do umów zawieranych pomiędzy osobami prawnymi, co wynika bezpośrednio z legalnej definicji umowy handlowej, którą podaje art. 2 PKH:

Kontrakt handlowy jest to umowa [zawarta] pomiędzy osobami prawnymi celu zrealizowania konkretnych celów ekonomicznych, zawierająca jasno określone prawa i obowiązki stron¹⁰.

⁶ C. Ying-Qing, *Civil Law Development: China and Taiwan*, „Stanford Journal of East Asian Affairs”, vol. 2: 2002, s. 9.

⁷ S. Lubman, *Bird in Cage*, Stanford 1999, s. 43.

⁸ K.G. Turner, J.V. Feinerman, K.R. Guy, *The Limits of the Rule of Law in China*, Washington 2000, s. 21.

⁹ W. Jones, *Sources of Chinese Obligation Law*, „Law and Contemporary Problems”, vol. 3: 1989, s. 79.

¹⁰ Prawo Kontraktów Handlowych Chińskiej Republiki Ludowej (przyjęte na czwartej sesji V Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych i promulgowane zarządzeniem nr 12 przewodniczącego Stałego Komitetu OZPL 13 grudnia 1981 r.) (dalej: Prawo Kontraktów Handlowych).

Redakcyjnie PKH składa się z 57 artykułów podzielonych na 7 rozdziałów: 1) Zasady ogólne; 2) Zawarcie i wykonanie umowy handlowej; 3) Zmiana i unieważnienie umowy handlowej; 4) Odpowiedzialność za niewykonanie umowy; 5) Mediacja i arbitraż w sporach handlowych; 6) Administracja umów handlowych; 7) Postanowienia dodatkowe. Należy jednak zaznaczyć, że logiczny podział tekstu PKH nie pokrywa się z podziałem redakcyjnym. Dzieje się tak, ponieważ w tekście aktu przepisy ogólne (mające zastosowanie do wszystkich umów) zostały zamieszczone nie tylko w ramach rozdziału 1, lecz także w dalszych rozdziałach wraz z przepisami odnoszącymi się bezpośrednio do poszczególnych typów umów (o nich niżej).

Przepisy PKH mają zastosowanie do następujących umów – kupna i sprzedaży, projektów budowlanych, przetwarzania, transportu towarów, zaopatrzenia i wykorzystania energii elektrycznej, składu, dzierżawy, pożyczki, ubezpieczenia majątkowego, naukowej i technicznej współpracy oraz innych umów handlowych¹¹. Z powyższego należy wnosić, że PKH nie zawiera zamkniętego katalogu możliwych do zawarcia umów handlowych, dzieli je jedynie na nazwane (zamknięty katalog) i nienazwane.

Jak wyżej wspomniano, przepisy ogólne, mające zastosowanie do wszystkich umów handlowych, zostały „rozrzucone” po całym PKH (art. 1–16, 27–37, 48–57). Dotyczą one m.in. formy i minimalnej treści umowy, zawarcia umowy, sposobów jej zmiany i zakończenia oraz mediacji w sporach powstałych na gruncie kontraktów handlowych. Umowy handlowe, z wyjątkiem tych, których warunki są ustalane w momencie zawierania umowy, powinny być zawarte na piśmie¹². Wszelkie inne dokumenty (także spisane w trakcie negocjacji między stronami) stanowią integralne części umowy¹³. W trakcie uzgadniania warunków umowy strony muszą się dostosować do prawa państwowego oraz polityki (założeń) i planów państwa¹⁴, a także do nadrzędnego wymogu równości i wzajemnych zysków, osiągając porozumienie poprzez konsultacje i zapewniając ekwiwalentność świadczeń¹⁵. Z momentem powstania kontraktu spełniającego wymogi prawa staje się on prawnie wiążący, zaś strony mają obowiązek spełnić swoje zobowiązania zgodnie z postanowieniami umowy¹⁶.

Do jej zawarcia dochodzi w momencie, gdy obie strony (zgodnie z przepisami prawa) osiągnęły porozumienie (poprzez konsultacje) co do istotnych warunków umowy¹⁷. Każda umowa handlowa powinna zawierać postanowienia regulujące co najmniej następujące kwestie (istotne warunki umowy): przedmiot umowy, ilość i jakość, cenę (zapłatę), czas, miejsce oraz sposób wykonania umowy, odpowiedzialność za niewykonanie umowy¹⁸. Ponadto kontrakt powinien obejmować te postanowienia, które są przewidziane (dla danego typu umowy) przepisami prawa, wynikają z natury umowy bądź zostały uznane za niezbędne przez jedną ze stron¹⁹. Przepisy przewidują możliwość zabezpie-

¹¹ *Ibidem*, art. 8.

¹² *Ibidem*, art. 3.

¹³ *Ibidem*, art. 3 *in fine*.

¹⁴ *Ibidem*, art. 4 *in principio*.

¹⁵ *Ibidem*, art. 5.

¹⁶ *Ibidem*, art. 6.

¹⁷ *Ibidem*, art. 9.

¹⁸ *Ibidem*, art. 12.

¹⁹ *Ibidem*, art. 12 *in fine*.

czenia wykonania umowy poprzez złożenie depozytu przez jedną ze stron lub udzielenie gwarancji przez osobę trzecią.

Rozdział 3 PKH przedstawia sposoby zmiany i zakończenia umowy handlowej. Zmiana lub rozwiązanie umowy są dopuszczalne, gdy:

- 1) strony dojdą do porozumienia, a zmiana lub rozwiązanie umowy nie spowodują szkody dla państwa ani państwowego planu (gospodarczego)²⁰;
- 2) plan gospodarczy, na podstawie którego strony zawarły umowę, został zmieniony lub uchylony²¹;
- 3) jedna ze stron umowy jest niezdolna do wykonania umowy z powodu zaprzestania działalności lub zmiany jej charakteru²²;
- 4) siła wyższa (lub inna przyczyna niezależna od strony i przez nią niezawiniona nawet umyślnie) sprawi, że wykonanie kontraktu stanie się niemożliwe²³;
- 5) zerwanie umowy przez stronę sprawi, iż wykonanie kontraktu okaże się bezcelowe (bezzprzedmiotowe)²⁴.

Wszelkie postanowienia dotyczące zmiany lub rozwiązania umowy powinny mieć formę pisemną. Należy zaznaczyć, że do momentu osiągnięcia porozumienia w kwestii zmiany lub rozwiązania umowy pierwotnie zawarty kontrakt pozostaje w mocy²⁵. Jeżeli umowa kupna-sprzedaży dotyczy produktów objętych państwowym planem gospodarczym, przed jej zmianą lub rozwiązaniem strony są obowiązane do uzyskania zgody właściwego ministerstwa²⁶.

Kwestie odpowiedzialności za niewykonanie umowy zostały uregulowane w rozdziale 4 PKH. Odpowiedzialność za niewykonanie umowy spoczywa na stronie, z której winy nie doszło do wykonania umowy (lub doszło do wykonania w sposób nieprawidłowy). Jeśli zaś do wykonania kontraktu nie doszło z winy obu stron, każda z nich jest odpowiedzialna za szkodę spowodowaną swoim zawinionym działaniem²⁷. Odpowiedzialność strony za niewykonanie umowy zostaje wyłączona przez działanie siły wyższej²⁸ lub polecenie otrzymane od władz państwowych²⁹. Na stronie odpowiedzialnej za niewykonanie umowy ciąży obowiązek odszkodowawczy³⁰. Wypłata odszkodowania powinna nastąpić w ciągu 10 dni od chwili ustalenia odpowiedzialności danej strony za niewykonanie umowy³¹. Jeśli z powodu niewykonania umowy druga strona poniosła dodatkowe straty (przenoszące wartością umówioną wysokość odszkodowania), strona odpowiedzialna ma obowiązek zapłacić odszkodowanie umowne oraz zrekompensować drugiej stronie poniesioną stratę³².

²⁰ *Ibidem*, art. 27 pkt 1.

²¹ *Ibidem*, art. 27 pkt 2.

²² *Ibidem*, art. 27 pkt 3.

²³ *Ibidem*, art. 27 pkt 4.

²⁴ *Ibidem*, art. 27 pkt 5.

²⁵ *Ibidem*, art. 28.

²⁶ *Ibidem*, art. 29.

²⁷ *Ibidem*, art. 32.

²⁸ *Ibidem*, art. 34.

²⁹ *Ibidem*, art. 33.

³⁰ *Ibidem*, art. 35.

³¹ *Ibidem*, art. 37.

³² *Ibidem*, art. 35.

Poniżej, na przykładzie umowy kupna-sprzedaży, zostaną omówione szczegółowe postanowienia PKH odnoszące się do treści umowy oraz odpowiedzialności za jej niewykonanie. Należy bowiem zaznaczyć, że każdej z umów nazwanych, wymienionych enumeratywnie w art. 8 PKH, odpowiadają przepisy regulujące szczegółowo (i specjalnie dla danej umowy) sposób jej powstania, wykonania oraz odpowiedzialność za jej niewykonanie.

W przypadku umowy kupna-sprzedaży postanowienia dotyczące ilości, jakości (także jakości opakowania) i ceny produktów oraz granice czasowe ich dostarczenia powinny zostać uzgodnione według następujących zasad:

- 1) Warunki ilościowe produktów muszą uwzględniać plany zaaprobowane przez państwo (KPCh) lub najwyższe ministerstwo w danej dziedzinie; w przypadku braku takiego planu warunki powinny zostać uzgodnione pomiędzy stronami w drodze konsultacji. Sposób mierzenia ilości powinien zostać określony w zgodzie z wytycznymi państwa lub właściwego ministerstwa; w przypadku braku takich zasad należy zastosować metodę uzgodnioną przez strony³³.
- 2) Jakość produktu i jego opakowania musi się zgadzać z państwowymi lub specjalistycznymi standardami (jeśli istnieją). W przypadku ich braku reguły mają zostać określone przez właściwe rzeczowo ministerstwo. Jeśli jednak którakolwiek ze stron przedstawia szczególne wymagania, powinny one być uzgodnione przez obie strony. Odpowiedzialność za spełnienie powyższych warunków dotyczących jakości produktów spoczywa na sprzedającym³⁴.
- 3) Cena produktów musi uwzględniać warunki narzucone przez Ministerstwo Administracji Cenowej – dotyczy to zarówno cen urzędowych stałych, jak i zmiennych; strony mogą uzgodnić między sobą cenę tylko wtedy, gdy ceny rynkowe są dopuszczone przez politykę państwa. Jeśli ceny urzędowe ulegną zmianie pomiędzy czasem zawarcia umowy a chwilą jej wykonania, cena ostateczna ma być obliczona na moment dostarczenia towaru. Jeżeli zaś cena została uzgodniona przez strony, zapłacie podlega cena zapisana w kontrakcie (zasada nominalizmu)³⁵.
- 4) Czas dostarczenia produktu powinny uzgodnić strony kontraktu³⁶.

Odpowiedzialność w przypadku umowy kupna-sprzedaży została uregulowana oddzielnie dla każdej ze stron. Sprzedający ponosi odpowiedzialność, jeśli typ, specyfikacja, ilość lub jakość produktu (lub opakowania) nie zgadzają się z postanowieniami umowy, jeżeli produktu nie dostarczono odbiorcy w czasie przewidzianym przez kontrakt oraz gdy produkt dostarczono niewłaściwej osobie³⁷. Odpowiedzialność kupującego obejmuje: odwołanie zamówienia w trakcie trwania umowy, brak zapłaty za dostarczony towar, brak odbioru prawidłowo dostarczonego towaru i zmianę miejsca dostarczenia produktów³⁸.

³³ *Ibidem*, art. 17 pkt 1.

³⁴ *Ibidem*, art. 17 pkt 2.

³⁵ *Ibidem*, art. 17 pkt 3.

³⁶ *Ibidem*, art. 17 pkt 4.

³⁷ *Ibidem*, art. 38 pkt 1.

³⁸ *Ibidem*, art. 38 pkt 2.

3. Zasady Ogólne Prawa Cywilnego (dalej jako ZOPC) są szczególnie ważnym elementem chińskiego systemu prawa, gdyż zajmują pozycję, jaką zwykle w prawie państw europejskich zajmuje k.c. Warto zauważyć, że był on wynikiem działania szerszego ruchu, dążącego do radykalnych zmian w chińskim społeczeństwie. Celem reform jest wprowadzenie w życie „Czterech Zmian” – modernizacji przemysłu, rolnictwa, obrony oraz nauki i technologii³⁹. Wraz z tym aktem prawnym ChRL usiłuje zaadaptować zachodni system prawa, obcy zarówno chińskiej tradycji, jak i regułom, które służyły za podstawy funkcjonowania chińskiego społeczeństwa od początków ChRL. Skutkiem tej implementacji prawa opartego w dużej mierze na instytucjach zaczerpniętych z BGB jest przeniesienie procesu podejmowania decyzji z władzy państwowej na poszczególne podmioty prawa cywilnego, zaś podstawowym narzędziem prawa cywilnego stała się umowa, a nie rozkaz⁴⁰.

W trakcie prac nad Zasadami Ogólnymi ścierali się z sobą zwolennicy dwóch poglądów na temat zastosowania zawartych w tym akcie reguł. Pierwsi optowali za szeroką aplikacją prawa cywilnego – prawo cywilne miało regulować relacje pomiędzy wszystkimi podmiotami prawa. Drudzy promowali wąskie pojmowanie i stosowanie prawa cywilnego jako zespołu norm regulujących jedynie sferę prywatną osób fizycznych⁴¹. Forma przyjętych Zasad Ogólnych wskazuje jednoznacznie, że zwyciężył pogląd mówiący o szerszym zastosowaniu prawa cywilnego. Reguły w nich zawarte odnoszą się do wszystkich prawnie relewantnych działań pomiędzy osobami fizycznymi, podmiotami kolektywnymi oraz agencjami rządowymi.

Zasady Ogólne składają się z ośmiu rozdziałów i 156 artykułów. Rozdział 1 – Zasady Podstawowe – obejmuje ogólne wytyczne prawa cywilnego oraz zakres zastosowania Zasad Ogólnych. Rozdział 2 – Obywatel – traktuje o osobach fizycznych jako podmiotach prawa cywilnego. Rozdział 3 – Osoba Prawna – obejmuje przepisy dotyczące powstania i funkcjonowania osób prawnych. Rozdział 4 – Akty prawa cywilnego i pośrednictwo – podaje wymagania dotyczące czynności prawnych oraz reguluje stosunki przedstawicielstwa. Rozdział 5 – Prawa cywilne – zawiera regulacje podstawowych kwestii związanych prawem własności oraz umów, ponadto odnosi się do prawa własności intelektualnej oraz dóbr osobistych. Rozdział 6 – Odpowiedzialność cywilna – reguluje delikty oraz konsekwencje niewykonania umowy. Rozdziały 7–9 dotyczą przedawnienia, prawa prywatnego międzynarodowego oraz innych instytucji⁴².

Prawo umów (prawo zobowiązań) jako gałąź prawa cywilnego rozwijało się bardzo dynamicznie, począwszy od początku lat 80. XX w. Od 1981 r., kiedy promulgowano Prawo Kontraktów Handlowych, uchwalono kilkanaście oddzielnych statutów i regulacji dotyczących zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych relacji ekonomicznych⁴³.

³⁹ W. Jones, *Sources*, s. 71.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 73.

⁴¹ *Ibidem*, s. 74.

⁴² Zasady Ogólne Prawa Cywilnego Chińskiej Republiki Ludowej (przyjęte na czwartej sesji VI Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, promulgowane rozporządzeniem nr 37 Prezydenta Chińskiej Republiki Ludowej 12 kwietnia 1986 r.) – dalej: ZOPC.

⁴³ *Wo Guo Jinmin Bambu Shiwuxiang Jingji Faqui*, „People’s Daily” z 13 sierpnia 1985 r., s. 2.

Przepisów dotyczących zobowiązań nie zgrupowano w Zasadach Ogólnych w jednym rozdziale, lecz zamieszczono w kilku odrębnych częściach tego aktu prawnego. Poniżej zostaną wskazane najważniejsze przepisy ZOPC odnoszące się do omawianego tematu.

Art. 85 ZOPC definiuje kontrakt jako „umowę między stronami [zawartą] w celu stworzenia, zmiany i zakończenia stosunków cywilnych”⁴⁴. Kontrakty zawarte zgodnie z przepisami prawa podlegają jego ochronie. W ZOPC znalazła się również definicja długu, który jest „specjalną relacją praw i obowiązków ustanowioną pomiędzy stronami [...], bądź według uzgodnionych postanowień kontraktu, bądź przepisów prawa”⁴⁵. Wierzyciel jest stroną uprawnioną (do praw), zaś dłużnik – podmiotem przyjmującym (na siebie) zobowiązanie⁴⁶. Wierzyciel ma prawo się domagać, aby dłużnik spełnił świadczenie (wypełnił zobowiązanie) zgodnie z postanowieniami umowy bądź według przepisów prawa⁴⁷.

Art. 88 zawiera unormowania prawne dotyczące poszczególnych postanowień umownych, które znajdują zastosowanie w momencie, gdy strony nie zawarły odnośnych zapisów w umowie, bądź też gdy są one sformułowane niejasno lub nieprecyzyjnie. Należy jednak zaznaczyć, że sam przepis stanowi o obowiązku stosowania się w pierwszej kolejności do (literalnych) postanowień umownych, w dalszej kolejności do innych uzgodnień poczynionych w tym względzie przez strony, zaś dopiero w ostateczności do przepisów prawa. Jeśli niejasność dotyczy wymagań co do jakości produktu lub świadczonych usług, należy stosować standardy wyznaczone w tym względzie przez władze państwowe, zaś w sytuacji braku takowych trzeba się odwołać do standardów powszechnie przyjmowanych⁴⁸. Jeżeli strony nie ustaliły granicy czasowej wykonania zobowiązania, dłużnik może je wykonać w czasie dla siebie dogodnym, lecz również wierzyciel ma prawo w dowolnym czasie zażądać wykonania zobowiązania przez dłużnika, jednak po wystawieniu stosownego wezwania⁴⁹. Przepis dotyczący miejsca wykonania zobowiązania różnicuje zobowiązania na pieniężne i niepieniężne. Odnośnie do zobowiązań pieniężnych, w przypadku braku odmiennych postanowień umownych, dłużnik jest obowiązany świadczyć je w miejscu pobytu lub zamieszkania wierzyciela. W przypadku zobowiązania niepieniężnego dłużnik ma spełnić świadczenie w miejscu swego pobytu lub zamieszkania⁵⁰. Przepis nie precyzuje, która ze stron jest uprawniona lub zobowiązana do wyboru miejsca spełnienia świadczenia pomiędzy miejscem pobytu i miejscem zamieszkania danej strony. Przepisy art. 88 regulują również sytuacje, w których cena uzgodniona przez strony jest niejasna. Wówczas należy zastosować ceny urzędowe bądź – w przypadku ich braku – ceny rynkowe tego samego lub podobnego artykułu lub usługi⁵¹.

⁴⁴ ZOPC, art. 85.

⁴⁵ *Ibidem*, art. 84.

⁴⁶ *Ibidem*, art. 84 *in fine*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, art. 88 pkt 1.

⁴⁹ *Ibidem*, art. 88 pkt 2.

⁵⁰ *Ibidem*, art. 88 pkt 3.

⁵¹ *Ibidem*, art. 88 pkt 4.

Chińskie prawo przewiduje możliwość wystąpienia wielości podmiotów zarówno po stronie dłużników, jak i wierzycieli. Należy jednak zaznaczyć, że w art. 86–87 ZOPC zostały unormowane dwie odmienne instytucje odnoszące się do tej problematyki. Pierwsza instytucja odnosi się, jak należy sądzić, do zobowiązania podzielnego. W takim przypadku każdy z wierzycieli jest uprawniony jedynie do części świadczenia proporcjonalnej do jego udziału w wierzytelności, zaś każdy z dłużników ma obowiązek świadczyć tylko proporcjonalnie do swojego udziału w długu⁵². Druga z instytucji statuje klasyczne zobowiązanie solidarne. Każdy z wierzycieli solidarnych może żądać, aby dłużnik spełnił zobowiązanie zgodnie z przepisami prawa lub postanowieniami umowy. Każdy zaś z dłużników solidarnych powinien spełnić całe świadczenie, przy czym jest on uprawniony, po spełnieniu świadczenia, do żądania od pozostałych dłużników zwrotu ich części świadczenia (roszczenie regresowe)⁵³.

W Zasadach Ogólnych została również uregulowana instytucja cesji zobowiązania. Art. 91 stanowi, że jeśli strona umowy chce przenieść na osobę trzecią całość lub część swojego uprawnienia lub obowiązku, może tego dokonać po uzyskaniu zgody drugiej strony umowy, przy czym cedent nie ma uprawnień do osiągnięcia z tytułu cesji jakichkolwiek korzyści⁵⁴. Ten sam artykuł statuuje również wymóg uzyskania zgody instytucji państwowej na przeprowadzenie cesji zobowiązania, jeśli taka zgoda okaże się konieczna do powstania danego zobowiązania⁵⁵.

Częścią prawa zobowiązań w Zasadach Ogólnych są również postanowienia dotyczące sposobów zabezpieczenia wykonania zobowiązania przez dłużnika. Art. 89 zawiera reguły umożliwiające wierzycielowi zabezpieczenie wykonania zobowiązania poprzez kilka różnych instytucji prawnych. Po pierwsze, wierzyciel może się domagać, aby osoba trzecia (gwarant, poręczyciel) poręczyła (zagwarantowała) wykonanie zobowiązania przez dłużnika. Konsekwencją poręczenia jest zobowiązanie poręczyciela, w przypadku niewykonania zobowiązania przez dłużnika, do spełnienia świadczenia zamiast dłużnika bądź poniesienia z nim solidarnej odpowiedzialności. Po wykonaniu zobowiązania za dłużnika poręczyciel ma prawo do żądania spłaty od tego pierwszego⁵⁶.

Po drugie, dłużnik lub osoba trzecia może zaoferować własność określonej rzeczy jako zabezpieczenie (*Diya*) wykonania zobowiązania⁵⁷. Wierzyciel ma prawo sprzedać rzecz i zaspokoić swoje roszczenie z uzyskanej w ten sposób ceny, jeśli dłużnik nie wykona zobowiązania. Zasady Ogólne nie precyzują, czy do zabezpieczenia zobowiązania może służyć tylko rzecz ruchoma, czy również nieruchomości. Najbardziej rozpowszechniona interpretacja tłumaczy zabezpieczenie (*Diya*) jako „czynność prawną, przez którą dłużnik albo osoba trzecia dostarcza [przenosi] wierzycielowi własność nieruchomości, aby zagwarantować [zabezpieczyć] wykonanie zobowiązania bez przeniesienia posiadania”⁵⁸. Takie rozumienie przepisu zbliża tę instytucję do hipoteki. Liczne są jednak głosy wśród chińskich prawników, że *Diya* w rozumieniu prawa chińskiego

⁵² *Ibidem*, art. 86.

⁵³ *Ibidem*, art. 87.

⁵⁴ *Ibidem*, art. 91.

⁵⁵ *Ibidem*, art. 91 *in fine*.

⁵⁶ *Ibidem*, art. 89 pkt 1.

⁵⁷ *Ibidem*, art. 89 pkt 2.

⁵⁸ *Mingfatongze Mingci Jieshi*, „People’s Daily”, 17 kwietnia 1986, s. 4.

może dotyczyć zarówno rzeczy ruchomych, jak i nieruchomości⁵⁹. W tym przypadku omawiana instytucja obejmowałaby zarówno to, co rozumiemy pod pojęciem hipoteki (w odniesieniu do nieruchomości), jak i instytucję zastawu (w odniesieniu do rzeczy ruchomych). Biorąc pod uwagę, że Zasady Ogólne nie precyzują natury własności w przypadku tej instytucji, należy się skłonić ku drugiej z przedstawionych interpretacji, ponieważ nie ma podstaw do zawężenia zastosowania tej instytucji jedynie do nieruchomości. Następną dyskusyjną kwestią dotyczącą omawianego przepisu jest istnienie wymogu przeniesienia prawa własności lub posiadania rzeczy z jej właściciela na wierzyciela. Zasady Ogólne pozostawiają rozwiązanie tej kwestii umowie zawartej pomiędzy stronami. Pojawiają się jednak głosy sugerujące, iż rzecz stanowiąca zabezpieczenie powinna być przekazana wierzycielowi⁶⁰. Jeśli jednak rzecz pozostaje w posiadaniu dającego zabezpieczenie, wierzyciel jest uprawniony, na podstawie przepisów prawa lub postanowień umowy, do jej kontrolowania⁶¹.

Trzecia możliwość zabezpieczenia wykonania zobowiązania przez dłużnika to złożenie do depozytu⁶². Jeśli dłużnik wykona swoje zobowiązanie, rzecz (pieniądze) złożona do depozytu podlega zaliczeniu na zobowiązanie (jeśli jest to możliwe), bądź też powinna zostać zwrócona. Jeśli natomiast dłużnik nie wypełni zobowiązania, wierzyciel ma prawo zatrzymać depozyt, a dłużnik nie może żądać jego zwrotu. Jeżeli z kolei wierzycielność nie zostanie zaspokojona z winy wierzyciela, dłużnik ma prawo żądać zwrotu depozytu w podwójnej wysokości. Ta forma zabezpieczenia wykonania zobowiązania jest najczęściej spotykana w chińskiej praktyce⁶³.

Ostatnia instytucja służąca zabezpieczeniu zobowiązania została zawarta w art. 89 pkt 4 Zasad Ogólnych. Przepis ten stanowi, że jeśli jedna ze stron zobowiązania posiada na podstawie umowy rzecz należąca do drugiej strony i ta druga strona nie wypełni zobowiązania (tj. nie zapłaci określonej sumy pieniężnej w oznaczonym czasie), posiadaczowi przysługuje prawo zastawu na posiadanych rzeczach. Posiadacz może zaspokoić swoją wierzycielność z przedmiotu zastawu bądź też przysługuje mu pierwszeństwo zaspokojenia w przypadku sprzedaży rzeczy na podstawie innych przepisów prawa⁶⁴. Chiński termin określający tę instytucję – *Zhiliu* – oznacza „prawo wierzyciela do zatrzymania rzeczy ruchomej należącej do dłużnika, zanim wykonanie przez dłużnika zobowiązania zaowocuje przejęciem przez niego posiadania”⁶⁵.

Przepisy znajdujące się w Zasadach Ogólnych regulują ponadto (w rozdziale 6) problematykę odpowiedzialności za niewykonanie zobowiązania i zerwanie umowy. Zasadą jest, że strona nieponosząca winy za niewykonanie zobowiązania może żądać zastosowania środków zaradczych lub określonych czynności oprócz odszkodowania. Artykuł 111 stanowi, że

⁵⁹ *Minfa Yuanli*, Beijing 1982, s. 215.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 216.

⁶¹ *Ibidem*, s. 215.

⁶² ZOPC, art. 89 pkt 3.

⁶³ H.R. Zheng, *China's New Civil Law*, „The American Journal of Comparative Law”, vol. 4: 1986, s. 689.

⁶⁴ ZOPC, art. 89 pkt 4.

⁶⁵ *Minfatongze*, s. 153.

jeśli strona nie wykona zobowiązania lub pogwałci postanowienia umowy przy wykonywaniu zobowiązania, druga strona ma prawo domagać się wykonania zobowiązania albo zastosowania środków zaradczych oraz żądać odszkodowania za straty [szkodę]⁶⁶.

Odpowiedzialność odszkodowawcza jest ograniczona jedynie do faktycznej szkody poniesionej przez stronę poszkodowaną⁶⁷. Strony mogą jednak sprecyzować w umowie wysokość odszkodowania na wypadek niewypełnienia postanowień umownych przez jedną ze stron. Dodatkowo mogą również określić metodę oceny (wysokości) odszkodowania za jakąkolwiek szkodę wynikłą z niewykonania zobowiązania⁶⁸. Według chińskiego prawa zobowiązań dłużnik niewykonujący swojego zobowiązania ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą bądź w wysokości odpowiadającej szkodzie, bądź w wysokości określonej w umowie stron (*Weiyujin*)⁶⁹. Zasady Ogólne nie precyzują, czy suma wypłacona na podstawie postanowień umownych (kara umowna) ma być traktowana jako część odszkodowania liczonego na zasadach ogólnych (odpowiednio do wysokości szkody), czy też stanowi instytucję w pełni niezależną, której wysokość należy zsumować z odszkodowaniem. Chińska praktyka sugeruje poprawność pierwszej z wymienionych interpretacji⁷⁰. Nie jest możliwe wyłączenie lub ograniczenie odpowiedzialności za szkodę poprzez postanowienia umowne⁷¹. Zasady Ogólne przewidują sytuację, w której nie dojdzie do wykonania zobowiązania z winy obu stron. W takim przypadku każda ze stron ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą za swoje działania. Ponadto wierzyciel – w przypadku niewykonania zobowiązania przez dłużnika – jest obowiązany do zapobiegania szkodzie: ma „podjąć natychmiastowe działania zapobiegające zwiększeniu się szkody”⁷². Jeśli zaś nie podejmie takich działań, nie ma prawa do domagania się odszkodowania za zwiększoną szkodę.

Odpowiedzialność odszkodowawcza na gruncie chińskiego prawa zobowiązań może nie tylko być rezultatem niewykonania zobowiązania, lecz także wynikać z czynów niedozwolonych (deliktów). Zasady Ogólne zawierają przepisy regulujące dwa typy odpowiedzialności – na zasadzie winy oraz niezależnie od winy. Generalnie osoba wyrażająca ze swej winy szkodę jest obowiązana do jej naprawienia, zaś jeśli szkoda została wyrządzona bez winy, odpowiedzialność odszkodowawcza występuje jedynie w sytuacjach przewidzianych przepisami prawa⁷³. Zasady Ogólne nie zawierają definicji legalnej pojęcia winy. W chińskiej nauce prawa wina (*Guocu*) jest rozumiana jako stan umysłu zawierający intencję lub niedbalstwo⁷⁴. Intencja oznacza, że osoba przewidująca konsekwencje swojego działania chce, aby one wystąpiły, bądź też pozwala na ich zaistnienie. Niedbalstwo ma miejsce, kiedy osoba nie przewiduje konsekwencji swoich działań, chociaż powinna lub mogłaby je przewidzieć, bądź przewidując konsekwencje swojego zachowania, bezpodstawnie wierzy, że one nie nastąpią.

⁶⁶ ZOPEC, art. 111.

⁶⁷ *Ibidem*, art. 112.

⁶⁸ *Ibidem*, art. 112 *in fine*.

⁶⁹ H.R. Zheng, *China's New Civil Law*, s. 690.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ ZOPEC, art. 115.

⁷² *Ibidem*, art. 114.

⁷³ Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej, art. 37–38.

⁷⁴ *Minfa*, s. 226.

Zasady Ogólne przewidują, że jeśli szkoda jest skutkiem działania dwóch lub więcej osób, to osoby te ponoszą solidarną odpowiedzialność za naprawienie powstałej w ten sposób szkody. Jeśli szkodę wyrządziła osoba ubezwłasnowolniona (całkowicie lub częściowo), odpowiedzialność ponosi opiekun tej osoby, chyba że dopełnił swoich obowiązków (z należytą starannością) – wtedy jego odpowiedzialność będzie odpowiednio zredukowana⁷⁵. Przepis stanowi jednak, że naprawienie szkody może zostać dokonane z majątku ubezwłasnowolnionego, o ile sam taki majątek posiada⁷⁶.

Przepisy prawa przewidują sytuacje, w których osoba wyrządzająca szkodę nie poniesie za to odpowiedzialności. Po pierwsze, siła wyższa wyłącza odpowiedzialność za szkodę. Art. 153 zawiera legalną definicję siły wyższej – są to „niemożliwe do przewidzenia, nieuniknione i niemożliwe do przeczwycięzenia okoliczności zewnętrzne”⁷⁷. Należy jednak zaznaczyć, że na działanie siły wyższej można się powołać w każdej sytuacji, chyba że inaczej stanowią przepisy prawa⁷⁸. Po drugie, działanie w obronie koniecznej uwalnia sprawcę szkody od odpowiedzialności, jeśli obrona była proporcjonalna do przyczyny, w przeciwnym bowiem wypadku działania sprawcy szkody pociągają za sobą odpowiedzialność⁷⁹. Zasady Ogólne nie zawierają definicji obrony koniecznej – praktyka prawnicza posługuje się w tym względzie postanowieniami k.k.⁸⁰ Po trzecie, szkoda powstała w wyniku uniknięcia nagłego niebezpieczeństwa (stan wyższej konieczności) nie pociągnie za sobą odpowiedzialności sprawcy szkody, jeśli nie był on jednocześnie sprawcą niebezpieczeństwa, którego należało uniknąć, i nie przekroczył granic proporcjonalności⁸¹. Po czwarte, jeżeli strona poszkodowana przyczyniła się do powstania szkody, odpowiedzialność sprawcy może zostać zmniejszona proporcjonalnie do jego udziału⁸². Ponadto należyte wypełnienie obowiązków przez opiekuna osoby ubezwłasnowolnionej jest przesłanką do wyłączenia jego odpowiedzialności za szkodę popełnioną przez osobę pozostającą pod jego opieką⁸³.

Zasady Ogólne przewidują następujące sytuacje skutkujące powstaniem odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę. Organ władzy publicznej i jego personel ponoszą odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu swoich obowiązków służbowych⁸⁴. Producent bądź sprzedawca odpowiadają za szkodę wyrządzoną przez produkt złej jakości. Mogą oni jednak dochodzić zadośćuczynienia, jeśli zawinił przewoźnik bądź sprzedawca detaliczny⁸⁵. Osoba prowadząca działalność z wykorzystaniem niebezpiecznej infrastruktury bądź sił przyrody (wysokie ciśnienie, znaczna wysokość, znaczna prędkość, wysokie napięcie, materiały łatwopalne, materiały wybuchowe, materiały toksyczne, materiały radioaktywne) ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu swojej działalności, chyba że zostanie udowodnione, iż poszkodo-

⁷⁵ ZOPC, art. 133 *in principio*.

⁷⁶ *Ibidem*, art. 133 *in fine*.

⁷⁷ *Ibidem*, art. 153.

⁷⁸ *Ibidem*, art. 107.

⁷⁹ *Ibidem*, art. 128.

⁸⁰ *Minfa*, s. 224.

⁸¹ ZOPC, art. 129.

⁸² *Ibidem*, art. 132.

⁸³ *Ibidem*, art. 133.

⁸⁴ *Ibidem*, art. 121.

⁸⁵ *Ibidem*, art. 122.

wany sam umyślnie spowodował szkodę⁸⁶. Osoba dopuszczająca się zanieczyszczenia środowiska naturalnego i w ten sposób powodująca szkodę (działając z pogwałceniem przepisów dotyczących ochrony środowiska) ponosi odpowiedzialność zgodnie z postanowieniami przepisów szczególnych⁸⁷. Przedsiębiorca prowadzący ziemne roboty budowlane na dużych głębokościach (prace wykopaliskowe, naprawy i instalacja podziemnej infrastruktury) w miejscach publicznych lub na poboczach dróg publicznych, bez ustawienia jasnych sygnałów ostrzegawczych i przedsięwzięcia koniecznych środków bezpieczeństwa, ponosi odpowiedzialność za szkodę spowodowaną swoimi działaniami⁸⁸. Właściciel bądź zarządca nieruchomości, jej części albo jakiegokolwiek części w niej (na niej) umieszczonej lub zawieszony odpowiada za szkodę spowodowaną zawaleniem się, odłączeniem lub spadnięciem tej nieruchomości lub rzeczy, chyba że udowodni brak swojej winy⁸⁹. Posiadacz lub dozorca zwierząt domowych ponosi odpowiedzialność za szkody przez nie wyrządzone. Wyjątkiem jest sytuacja, w której szkoda została spowodowana z winy poszkodowanego bądź osoby trzeciej (wtedy osoba trzecia ponosi odpowiedzialność)⁹⁰.

Część 4 rozdziału 6 zawiera przepis regulujący sposoby zadośćuczynienia za wyrządzoną szkodę. Art. 134 przewiduje następujące metody: zaprzestanie naruszenia, usunięcie przeszkód, eliminację niebezpieczeństwa, zwrot własności, przywrócenie stanu poprzedniego, naprawę, wymianę, rekompensatę, odszkodowanie za niewykonanie umowy, usunięcie niepożądanych skutków i przeproszenie⁹¹. Powyżej wskazane metody mogą być stosowane pojedynczo bądź łącznie. Zasady Ogólne nie przewidują odszkodowania karnego, jednak umożliwiają sądowi w trakcie prowadzenia postępowania cywilnego nałożenie na sprawcę szkody kary grzywny bądź aresztu⁹².

Powyższe dane dotyczące przepisów zawartych w Zasadach Ogólnych Prawa Cywilnego pozwalają stwierdzić, że dokument ten zawiera unormowania, które w polskim k.c. zostały zaliczone do tzw. części ogólnej prawa zobowiązań. Znalazły się tam między innymi regulacje dotyczące zobowiązań solidarnych, zobowiązań podzielných, czynów niedozwolonych, wykonania zobowiązań oraz skutków ich niewykonania. Postanowienia Zasad Ogólnych w znaczącej części pozwalają stronom swobodnie kształtować zobowiązanie i jego warunki, w ostateczności dopiero uciekając się do bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa.

4. Mogłoby się wydawać, że ustanowienie Zasad Ogólnych Prawa Cywilnego stanowiło rewolucyjną zmianę w chińskim systemie prawnym, jednakże praktyka ich stosowania do czasu promulgowania nowego Prawa Zobowiązań w 1999 r. bynajmniej na to nie wskazywała⁹³. Oczywiście jest, że przepisy Zasad Ogólnych, w sensie teoretycznym, stanowiły krok w stronę przyznania ważniejszej roli woli stron, w stosunku do PKH.

⁸⁶ *Ibidem*, art. 123.

⁸⁷ *Ibidem*, art. 124.

⁸⁸ *Ibidem*, art. 125.

⁸⁹ *Ibidem*, art. 126.

⁹⁰ *Ibidem*, art. 127.

⁹¹ *Ibidem*, art. 134 *in principio*.

⁹² *Ibidem*, art. 134 *in fine*.

⁹³ W. Jones, *Sources*, s. 90.

Należy jednak zauważyć, że w czasie niemal piętnastoletniego współistnienia obu wyżej wymienionych aktów prawnych to właśnie PKH bardziej determinowało działalność Chińczyków na polu zobowiązań niż znacznie abstrakcyjniej sformułowane Zasady Ogólne⁹⁴. Wydanie Zasad Ogólnych było przejawem woli KPCh, której polityka zmierzała w kierunku włączenia ChRL w obręb zachodniego kręgu prawa. Tendencja ta zaczęła się w latach 80. i nasiliła się znacznie na przełomie XX i XXI w. Mimo to w stosunkach zewnętrznych Chiny wciąż utrzymują socjalistyczne pierwszeństwo własności publicznej (określanej obecnie jako własność państwowa). Kontraktom handlowym, które zazwyczaj dotyczą agencji rządowych z jednej strony i podmiotów prywatnych z drugiej, wciąż brakuje w praktyce autonomii woli i równości stron⁹⁵. Obecnie trudno ocenić, czy zmiany w prawie (a w zasadzie jego gwałtowna europeizacja) pociągną za sobą zmiany w praktyce zobowiązaniowej w ChRL.

LAW OF OBLIGATIONS – THE CHINESE POINT OF VIEW

Summary

The article describes the law of obligations in the People's Republic of China focusing on two pieces of legislation – the Law of Commercial Contracts and the General Principles of Civil Law. The first regulation contains the general principles of commercial contracts concluded between the entrepreneurs and also regulates the conclusion and execution of a trade agreement, its' changes and cancellation, the liability for breach of the contract and additional provisions. The second act (occupying the position of the Civil Code) contains provisions governing the basic issues of contract law – defines the ratio of liability, regulates the situation of plurality of debtors and creditors and the multiplicity of ways of securing the fulfillment of obligations by the debtor. The last part is a brief summary, mainly focusing on the relationship between the two acts.

Mgr Kamila Kędzierska – absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, doktorantka w Katedrze Historii Administracji i Myśli Administracyjnej. Interesuje się administracją terytorialną w Polsce po II wojnie światowej oraz prawem cywilnym i administracyjnym w Chinach. Publikacje: *Legizm, czyli filozofia, która ukształtowała prawo; Administracja terenowa w latach 1944–1950 – zarys problematyki oraz wybrane zagadnienia na przykładzie Starostwa Powiatowego w Krakowie*.

Kamila Kędzierska, MA – a graduate of the Faculty of Law and Administration at the Jagiellonian University, a PhD student in the Department of History of Administration and Administrative Thought. Interests: territorial government in Poland after World War II and the civil law and administration in China. Publications: *Legizm, the philosophy which has shaped the law and Field administration in the years 1944–1950 – an outline of issues and problems on the example of selected District Offices in Kraków*.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ C. Ying-Qing, *Civil Law*, s. 14.